

MÁRK KONTRA JÉZUS

Márk evangéliuma a legkorábbi, és kézenfekvőnek tűnik az a feltételezés, hogy egyúttal a leg-hitelesebb is, azaz Jézushoz a legközelebb álló a tartalma. Ez persze nem következik még abból, hogy kb. 15 évvel fiatalabb, mint Máté és Lukács evangéliuma. Alapos vizsgálatnak vettem hát alá, és az derült ki, hogy lényeges dolgokban ő is Jézuséval ellentétes felfogást képvisel, mégpedig – az előfordulások gyakoriságának sorrendjében – leginkább az alábbi négy területen.

Jézus magatartása

Márk (és nyomában Máté meg Lukács is) azt mondja: „apostoli próbaútra” küldött tanítványainak – és csak nekik – Jézus **„hatalmat adott”** arra, hogy kiűzzék az emberekből a „tisztátalan szellemeket” (Mk 6,7). Jézus gesztusa azonban csak Márk (és követői) beállításában látszik „automatikusan működő hatalomátadásnak”, valójában – mivel az ember nem gép, amit be lehet programozni – csak *felhatalmazásról*, azaz *megbízásról* és bizonyos tudnivalók átadásáról lehetett szó; ezt az is alátámasztja, hogy sikereik mellett (vö. Lk 10,17) kudarcaikról is beszámolnak az evangéliumok (vö. Mk 9,17-18).

A szír-föníciai („pogány”) asszony lánya meggyógyításának történetében (Mk 7,24-30) Márk (legalábbis a fordítók és a magyarázók egységes álláspontja szerint) ezt a mondatot adja Jézus szájába: „Engedd, hogy előbb a gyerekek lakjanak jól! Nem helyes ugyanis elvenni a gyerekek kenyerét, és a kiskutyák elé vetni” (27. v.) – mintha Jézus **„kutyáknak” tartotta volna** a „pogányokat”, és **elzárkózott volna** attól, hogy velük is jót tegyen. – Márk-kommentárom 256-257. l.ábjegyzetében részletesen kifejtettem, miért képtelenség feltételezni Jézusról ezt a **kirekesztő és lekezelő, becsmérő** magatartást, és azt is, hogy a Jézus szájába adott mondatot csak Jézus egyik tanítványa, de még inkább a ház gazdája, egy diaszpóra-zsidó mondhatta. (Az áthagyományozás, ill. az evangélium-szerkesztés folyamatában azután – a Jézust nem értő, valójában meg nem tért „Jézus-követők” – jézusi mondást csináltak a szóban forgó kijelentésből. Erre a bonyolult áthagyományozási folyamatra utalhat, hogy a végleges szövegben nyelvtanilag nem állapítható meg, ki tette ezt a kijelentést. Mindenesetre tény, hogy az állításnak a szövegben nincs alanya, sem személynév, sem személyes névmás, sem mutató névmás formájában, vagyis nem világos, ki mondta! Annál meglepőbb, hogy a legkiválóbb fordítások is gondtalanul betoldják: „ő”, „Jézus”, sőt: „mondotta neki az Úr”...)

Amikor a tanítványok találkoztak valakivel, aki Jézusra hivatkozva űzött ki démonokat, de nem csatlakozott az ő csoportjukhoz, akkor igyekeztek „útját állni neki”, vagyis megtiltották, hogy folytassa tevékenységét. Jézus azonban őket állította le, mondván: **„Ne álljátok útját; aki nincs ellenünk, az értünk van** [= a mi ügyünket szolgálja]” (Mk 9,41). – A Mester iránti nagy buzgalmukban a tanítványok *egyrészt* megfeledeztek egy „apróságáról”: azokról a betegekről, akiket a szóban forgó „démonűző” meggyógyított. Jézus szándéka viszont megegyezik a Teremtő szándékával: az emberek gyógyuljanak meg, mindegy, ki által, milyen körben („intézményben”) és milyen módszerekkel; *másrészt* beleestek a vallási csoportosulásokat, kicsiket és nagyokat egyaránt fenyegető csapdába, a **kóros kiválasztottságtudat** és a fanatizmus csapdjába: Csak a mi egyházunk, a mi irányzatunk, a mi közösségünk...!

A magvetőről szóló példabeszédet (Mk 4,3-9) követően Márk ezt írja (10-12. v.): „Amikor Jézus egyedül maradt, a körülötte lévők a tizenkettővel együtt kérdezgették a példázatokról. Ezt mondta nekik: Nektek megadta Isten, hogy megértsétek Isten országának titkát. Azokhoz azonban, akik kívül vannak, minden csak példázatokban hangzik el, hogy nézvéen nézzenek, mégse lássanak, és hallván halljanak, mégse fogják fel, nehogy megtérjenek, és bocsánatot nyerjenek Istentől.” – Ez a Jézus szájába adott felfogás azonban szöges ellentétben áll Jézus tényleges lelkületével és szándékaival; ő ugyanis **egész** Izraelt egybe akarta gyűjteni „Isten országába”, az Isten elgondolása szerinti jóság

világába (Mt 12,20; Lk 19,9-10), s a belépést **mindenkinek** felkínálta (vö. Lk 6,32-35 és különösen Mt 5,15), mivel az általa képviselt Isten *mindenkit* szeret, előfeltételek nélkül, beleértve a rosszakat is (Mt 5,45). A fejezet vége felé aztán Márk még egyszer határozottan *megmutatja*, milyen **diszkriminatív** szándékot feltételez Jézusról („külön a maga tanítványainak mindennek a megoldását megadta”: 34. v.), s ezt később *megerősíti* azzal, hogy *szerinte* a fügefát megátkozva Jézus örök terméketlenségre kárhoztatta Izraelt (Mk 11,12-14.20-23). – A fentieket többszörösen *megerősíti* az, hogy Márk visszatérően hangsúlyozza a „tanítványok otthoni külön oktatását” (vö.; 7,17.21b-23a; 9,28-29; 10,10; 10,26-27).

Mindezeket egybevetve kitűnik, hogy voltaképpen ugyanannak a magatartásnak különböző megnyilvánulásairól van szó, nevezetesen: Márk nem tudott mit kezdeni Jézus lelkületének (ha úgy tetszik: szeretetének) **egyetemességével**, és Izraelen belülre és Izraelen kívülre egyaránt vonatkozóan *korlátozta* azt. – A pontosság és a tisztesség kedvéért hozzá kell tennünk: e tekintetben magának Jézusnak a *felfogásában* is fejlődés ment végbe: eleinte úgy gondolta, hogy küldetése csak „Izrael házának elveszett juhaihoz” szól (Mt 10,5-6), és csak a legvégén tágult ki a látása „minden népre” (Mt 28,19); ez az *elvi* felfogás azonban nem akadályozta meg abban, hogy szeretete *korlátozás nélkül* kiáradjon mindenkire, Izraelen belül és Izraelen kívül egyaránt (ld. még Lk 10,29-37; Jn 4,7-24).

Jézus tanítása

Annak, hogy Márk nemegyszer nem értette meg Jézus tanítását, vagy éppen annak az ellenkezőjét vallotta, a legkevésbé látványos formája a magvetőről szóló példabeszéd (Mk 4,3-8) Jézus szájába adott *allegorikus értelmezésében* érthető tetten. – A példázat *eredeti*, kettős mondanivalóját abban a két mozzanatban fedezhetjük fel, amely a szántás-vetés korabeli gyakorlatában nem számított szokatlannak vagy hihetetlen túlzásnak, az igehirdetői tevékenységre alkalmazva azonban nagyon is az: 1) Ez a **magvető** olyan tervszerűtlenül és megfontolatlanul szórja a magokat, ahogy a szél viszi őket; vagyis Jézus *mindenkinek* felkínálja üzenetét, a hallásra készeknek és a „reménytelen eseteknek” is, nem csupán egy válogatott hallgatóságnak (ahogyan a farizeusok vagy a kumráni szerzetesek tették). 2) A Jézus által vetett **„magnak”**, tanításnak rendkívüli *életereje* van, a készséges hallgató a jó tettek „százszoros termését” képes teremni. – Ezzel szemben a 13-20. versben adott értelmezéssel Márk arra akarta inteni a maga gyülekezetét, hogy **helyesen hallgassák** Isten üzenetét; ennek érdekében csak a különféle talajokra irányult figyelme, s azokat értelmezte *allegorikusan*.

Ennél nagyobb súllyal esik latba, hogy két kis példázatot a korabeli *apokaliptika* szellemében értelmezett félre.

A „magától termő mag” példázatában (Mk 4,26-28) Jézus arra kérdésre ad választ, *hogyan* „érkezik”, „jön el”, „valósul (meg)” Isten országa. A korabeli apokaliptikusok úgy gondolták, az égből jön, hirtelen (az Isten által előre meghatározott napon), és „dörgéssel-villámlással”, az összes gonoszok elleni pusztító háborúval (amelyben Isten az angyalokat, az igazakat és a természet erőit egyaránt beveti) – majd idevarázsolja a Paradicsomot. Jézus válasza: Nem, nem így jön el (vö. Lk 17,20-21!). Nem látványos csodák révén, hanem „csak” a vetőmag terméséhez hasonlóan csöndes, **hétköznapi** „csodájával”. Nem az égből jön, hanem a földön bontakozik ki, nem hirtelen, hanem fokozatosan, és nem „dérrel-dúrral”, hanem szinte észrevehetetlenül, látható ok nélkül, „automatikusan” (*automaté* = *öntevékenyen*). (Isten országának „magja” az az örömmüzenet, hogy Isten feltétel nélkül szereti az embert.) – A 29. vers („Amikor aztán a termés engedi, rögtön nekiereszti a sarlót, mert itt az aratás ideje”) Márk betoldása, ami *formailag* a rá jellemző „rögtön” (*euthüsz*) alkalmazásáról és az ószövetségi idézet (Jóel 4,13) bevonásáról ismerhető fel, *tartalmilag* pedig arról, hogy ez a *záradék* a jézusi mondanivalóval éppen ellentétes, *apokaliptikus* irányultságot ad a példázatnak, a **végítélet** öldöklő angyalára irányítva az olvasó figyelmét (vö. Jel 14,15!).

A mustármag példázatában (Mk 4,30-32a) a Jézus által használt kép különlegessége nem Isten országának eljövendő nagyságában áll, hiszen azt minden zsidó prédikátor lelkes szavakkal ecsetelte. A meglepő mozzanat Isten országának **kezdeti kicsisége**, hiszen azt várták, hogy apokaliptikus csoda révén hatalommal, lenyűgözően, egy csapásra jelenik meg. Jézus viszont azt mondja: kisebb minden

más magnál... (Másodlagosan persze besorolhatjuk ezt a példázatot is az ún. kontraszt-példabeszédek közé, amelyek az Isten országának kezdete és vége közötti kiáltó különbséget mutatják.) – Az „úgyhogy az ég madarai fészket rakhatnak árnyékában” *betoldásával* (32b v.) Márk megint az ellenkezőjére fordítja az eredeti mondanivalót, mert **a végső nagyságra** helyezi a hangsúlyt, ószövetségi utalásokkal él (ld. Ez 17,23; 31,6; Dán 4,9.18), s a fészket rakó égi madarak képe mögött a népek misszionálásának gondolata húzódik meg.

Szintén a végítéletre irányul Márk részéről „a gehenna ki nem alvó tűzének” háromszoros hangsúlyozása (Mk 9,43-48), de ez ugyancsak Jézus tanításával éles ellentétben álló üzenetet hordoz. – Jézus mondanivalóját a 45. v. tartalmazza: „*Ha csapdába ejt a lábad, vágd le! Jobb neked sántítva életben maradni, mint ha mindkét lábad birtokában a gehennába vetnek.*” Ez csak a képi fele egy példázatnak, amelynek tárgyi fele („megfejtése”) hiányzik: „Ahogyan viselkedned kell, ha a lábad csapdába esik, úgy viselkedj, ha...!” A kép tömör és *iróniával* fűszerezett („mindkét lábad birtokában a holtak gödrébe...”), háttere pedig, hogy a korabeli felfogás szerint ha a róka csapdába esik, inkább lerágja beszorult mancsát, semmint hogy bevárja a vadászt, és az agyonverje. Azaz egy tagot feláldozni az életért: **okossággal párosult élni akarás**. Ennek az általános életbölcességnek a *jézusi* üzenete: Isten országa az a legfőbb jó, aminek a kedvéért az embernek még „a lábát is le kell vágnia”, vagyis ezért érdemes, ill. „kell” minden egyebet föláldoznia (vö. Mt 13,44-46, ill. Mk 8,34). – A láblevágás jézusi példáját azonban Márk „megszaporította” a kéz levágásának és a szem kivágásának értelmetlen és fölösleges példájával (43-44.46-48. v.), ráadásul úgy, hogy a a jézusi mondás értelmének *ellentmondó értelmezést* adott a gehenna képének: A *gehenna* eredetileg a Jeruzsálem melletti Hinnom-völgyét jelenti (héberül *Gé-Hinnom*, arámul *Gé-Hinnam*), amely a város szeméttelpe volt, ahol örökké füstölt-lángolt valahol a tűz, s ahová kivégzett bűnözőket is temettek olykor, vagy egyszerűen csak odahajították őket temetetlenül. Márk szemléletében viszont a gehenna és a kiolthatatlan tűz a **tűlvilági büntetés**, a „pokol” jelképe.

Rendkívül sajnálatos, és az egész későbbi keresztény teológiát, valamint a hétköznapi vallásosságot is súlyosan és károsan befolyásoló lépése Márknak, hogy kétszer is Jézusnak tulajdonította *Isten mindenhatóságának „dogmáját”*:

Miután a gazdag ifjú szomorúan távozott Jézustól, és Jézus megállapította, milyen nehéz bejutniuk a gazdagoknak Isten országába („Könnyebb a tevének...”: Mk 10,23.25), a tanítványok szerfölött megdöbbenek, és állítólag így beszéltek egymás között: „Ki képes akkor megmenekülni” (26. v.)? Márk szerint Jézus azt felelte erre: „Embereknek ez lehetetlen, de nem Istennek, **Istennek** ugyanis **minden lehetséges**” (27. v.). – Csakhogy négy mozzanat, egy formai és három tartalmi elem is igazolja, hogy Márk itt a saját, *Jézuséval ellenkező* felfogását adja Jézus szájába: 1) A „Ki menekülhet meg?” a kora keresztény prédikációk nyelvezetét idézi, szemben a jézusi „Ki *mehet* be Isten országába?” kérdésfeltevéssel. 2) Jézus a gazdagok Isten országába jutásának *nehézségéről* beszél, Márk annak *lehetetlenségéről*. 3) Márkkal ellentétben Jézus azt vallja, hogy az Istenben bízó **ember** számára *nincs lehetetlen* (Mk 9,23). 4) Márkkal ellentétben Jézus *sosem* állította *Istenről*, hogy mindenható, azt viszont kifejezetten, hogy **nem mindenható**, például nem képes megakadályozni, hogy az ember „emberek kezébe essék” (Mt 16,21-23; Lk 9,44-45), és nem képes minden rosszat kiküszöbölni a világból (Lk 17,1).

Márk szerint Jézus így imádkozott a Getszemáni-kertben (Mk 14,36): „**ABBA, Atyám, minden lehetséges neked: Távozzék el tőlem ez a pohár!...**” – Az előző bekezdés végén már láttuk, hogy Jézus *nem vallotta* Isten mindenhatóságának minden vallásban ismerős dogmáját, ezért a „*minden lehetséges neked*” félmondatot ezúttal is Márk *betoldásának* kell tekintenünk. A hiteles hagyományt Máténál olvashatjuk (Mt 26,39): „**Ha lehetséges, távozzék el tőlem ez a pohár!**” Jézus *józanul* imádkozott: „Ha lehetséges...!” Nem kért megmentő csodát; nyilvánvalóan nemcsak azért, mert nem tartotta Isten mindenhatónak, és ezért mentes volt attól az általános illúziótól, hogy Isten kedveltjeivel semmi baj nem történhet (vö. Mt 16,22), hanem azért sem, mert vezércsillaga és lételeme az Istenbe vetett *bizalom* volt (ld. pl. Mk 1,15; 4,40), márpedig a szeretet „bizonyítása”, a bizonyíték kizárja a bizalmat (vö. Mt 4,6-7!).

Márk legszörnyűbb ellentanítása azonban az a félmondata, amely szerint Jézus azért jött, küldetésének az volt a lényege, hogy „**életét odaadja váltságdíjúl sokakért**” (Mk 10,45). – Ez Jézustól tökéletesen idegen állítás; az ő Istenről szóló üzenetének ugyanis éppen az a központi eleme és sajátossága, hogy Isten szeretete, „**irgalmassága**” *egyetemes*, következésképpen Isten **ingyen** bocsát meg az embernek. Ugyanez a Jézus nem állíhatta tehát egyidejűleg, hogy Isten *váltságdíjként* követeli (vagy akár csak „elfogadja”) Jézus életét (vagy *engesztelő áldozatként* az ő kiontott véréért, ahogy a szintén nem hiteles Mk 14,24-ben olvashatjuk). Viszont pontosan ebben állt **Pál „evangéliuma”** (pl. Róm 3,25; 5,9 – Gal 1,11), amely tragikus módon elhatalmasodott (vö. pl. 1Tim 2,6; Zsid 9,12; 1Pét 1,18-19; 1Jn 2,2; 4,10), és az egész „keresztény” történelemben útját állta Jézus valódi evangéliumának, örömmüzenetének.

„Bizonyító csodák”

Jézus kétségtelenül végbevitt karizmatikus gyógyításokat, de **kategorikusan elvetette**, hogy „csodajelekké”, Isten látványos beavatkozásával *igazolja* önmagát vagy küldetését (s ezzel Izrael egész vallásos történelemértelmezését tagadta meg): 8,11-13; 11,27-33; 15,32. Jézusnak erre az elutasítására utal az is, hogy rendszeresen megtiltotta az általa végbement gyógyulások híresztelését, ld. 1,44; 3,12; 5,43; 7,36.

Függetlenül attól, hogy „a természet törvényeinek felfüggesztése” szempontjából mi lehetséges, és mi nem (ami különben is anakronisztikus kérdés Jézusra vonatkoztatva, mert abban a korban nem létezett még a természeti törvény fogalma), két súlyos oka is van annak, hogy Jézus irtózott a „csodajelektől”: 1) Jézus számára Isten megtapasztalt valóság (vö. Mk 1,9-11), ezért nincs szüksége arra, hogy „többet” mondjon el róla vagy mutasson meg belőle, mint amennyit „a szívében tud” róla (vö. Mt 5,8). 2) Jézus szemében Isten isteni mivolta a szeretetében mutatkozik meg. A szeretet azonban nem „bizonyítható” szigorúan racionális érvekkel vagy „kézzelfogható” történésekkel. Így tehát Isten (léte, „működése” és) szeretete sem „bizonyítható”, még „csodákkal” sem – csak az iránta tanúsított bizalommal lehet tapasztalatot szerezni órála és szeretetéről. Ezért aztán az is *lehetetlen*, hogy Jézus „csodákkal” „bizonyítsa” isteni küldetését. (Pálnak sem ártott volna, ha ennek tudatában van, vö. 1Kor 15,14.)

Elgondolkodtató, hogy Jézus határozott elutasítása ellenére már az evangélisták is „**nagyüzemileg**” **használják** a „csodabizonyítékokat”, **felfűjják** az eredetileg „egyszerű” eseményeket hatalmas, látványos „csodákká”, és nem győzik hangoztatni az ezek által kiváltott **tömeghatást**. Mindebben Márk sem kivétel, bár itt-ott kissé visszafogottabb, mint Máté és Lukács (például Jairus lányának történetében: az ő leírásában még látható, hogy nem halottfeltámasztásról van szó, hanem beteggyógyításról, vö. „a végét járja”, Mk 5,23). – A „csodaelbeszélésekben” tehát mindig meg kell különböztetni két dolgot: *a tényleges történelmi eseményt*, illetve *annak áthagyományozási folyamatát*, az utóbbin belül pedig a szemtanúk – maguk látásmódja szerinti! – beszámolóját, a díszítő továbbmesélést, a húsvét utáni prédikátorok krisztológiai feldolgozását és az evangélisták végszerkesztői tevékenységét (összesen tehát legalább 1 + 4, azaz öt „lépcsőt”, noha ez az elhatárolás nem mindig könnyű, sőt, sokszor lehetetlen is kivitelezni).

Azt, hogy Márk **csodabizonyítékként** használt bizonyos történéseket, az esetek többségében csak azok leírásának módja, *a szövegösszefüggés* mutatja (pl. Jairus lányának vagy a szír-föníciai asszony lányának az esete: Mk 5,21-24.35-43; 7,24-31), viszont látványosan mutatkozik meg a béna meggyógyításának/meggyógyulásának történetében (Mk 2,1-12): A gyógyítást kifejező mondat elé („*Neked [pedig azt] mondom, állj fel, fogd hordágyadat, és tűnj el!*”) Márk betoldja: „Hogy pedig megtudjátok, hogy az Emberfiának hatalma van a földön bűnök megbocsátására, így szólt a bénához...” (10. v.). Ennek az állításnak a hiteltelenségét *tartalmitag* az cáfolja, amit ennek az alpontnak az első bekezdésében láttunk, *formailag* pedig az, hogy nyelvtani szempontból egyenletlenül van befűzve az eredeti elbeszélésbe: „Hogy pedig [ti] megtudjátok”, tudniillik az ellenséges *írás-tudók*, „így szólt a bénához...” (A 10. v. különben is elfedi az elbeszélés logikáját, nevezetesen: a 9. v. azt tartalmazza, mit mondott Jézus az írástudóknak, a 11. v. pedig azt, hogy mit mondott a bénának.)

Ami az eredeti történesek **felfújását** illeti, ez a gyógyítások elbeszélésében figyelhető meg a leggyakrabban. Jóllehet a *therapeuein* ige (vö. terápia) elsődleges jelentéstartománya „ápol, gondoz, ellát, gondoskodik, éllemez, kiszolgál, felszolgál, orvosi ápolásban részesít”, de ezt Márk inkább „gyógyít, meggyógyít” értelemben használja (Mk 6,13), mégpedig a csodás gyógyítás felhangjával; ebből azonban nem következik, hogy Jézus is csak ebben az értelemben alkalmazta. A „csodás gyógyítások” nem Jézus nem létező „varázsserejéből” történnek, hanem kivétel nélkül minden nehézség nélkül magyarázhatók pszichoszomatikus gyógyulásként. Ezért a történesek felfújásának *példájaként* ne is gyógyítási történetet nézzünk meg, hanem „a viharos tenger lecsendesítésének” elbeszélését (Mk 4,35-41). – A történet eredeti magva az lehetett, hogy Jézus a vihar ellenére békésen szendergett a himbálódzó hajó hátsó részében, a tanítványok viszont ezt egyrészt nem tudták felfogni, másrészt kétségbeestek az esetleges hajótörés és elsüllyedés miatt. Csakhogy Jézus nyugalma, higgadtsága nem annak titkos tudásából fakadt, hogy a vihar hamarosan véget ér, s még kevésbé, hogy képes varázsszóval véget vetni neki, hanem Istenbe vetett bizalmából, ami szintén nem azt jelenti, hogy a vihar megszüntetését vagy a biztos megmentést remélte Istentől, hanem azt a bizonyosságot fejezi ki, hogy *bármilyen* történjék is, az Atya jószágos kezében vannak és maradnak: ha megmenekülnek, akkor is, ha belefutnak a tóba, akkor is, hiszen az Atya „három nap múltán” ismét felkelti az elhunytakat (vö. Mk 8,31). Ezt a bizalmat várja el a tanítványoktól is, ezért kéri számon, csodálkozva, hogyan lehetnek olyan gyávák és bizalmatlanok. – A 39. és a 41. vers betoldásával azonban Márk hellenista csodatörténetté alakította az áthagyományozott anyagot. Hellenista elképzelés szerint ugyanis istenek, megistenült császárok és egyéb „isteni férfiak” képesek varázsigével parancsolni a viharoknak. Márk szerint itt is ez történik, de nem Istenhez intézett kérés formájában (ami még mindig a zsidó elképzelésvilágon belül lenne), hanem úgy, hogy a csodatevő parancsol a tomboló elemeknek.

A **tömeghatások** leírásában aztán Márk végképp nem ismer határt. Néhány példa: „Mindnyájan megborzadtak, olyannyira, hogy egymással vitatkozva azt kérdezték: Mi ez? Még a tisztátalan szellemeknek is parancsol, és engedelmeskednek neki!” (1,27); „...valamennyien magukon kívül voltak, és Istent dicsőítették, mondván: Sohasem láttunk ilyesmit” (2,12); „nyomban nagy önkívületbe estek, és magukon kívül voltak” (5,42); „egészen szerfeletti módon megzavarodtak, úgyhogy magukon kívül voltak” (6,51); „minden mértéket meghaladóan megdöbbentek, mondván: A süketeket is hallókká teszi, s a szótlanokat is beszélőkké” (7,37). Ilyeneket olvasva aztán már nem is csodálkozik az ember a következő megállapításokon: „...odavitték hozzá mindazokat, akik rosszul voltak, valamint a rossz szellemek megszállottjait, úgyhogy az egész város összegyülekezett az ajtó előtt” (1,32-33); „Jézus többé nem volt képes nyilvánosan a városokba menni, hanem kinn, pusztá helyeken tartózkodott; ennek ellenére mindenünnen mentek hozzá az emberek” (1,45); „sokat meggyógyított, úgyhogy akiket csak valamilyen ostor vert, megrohanták, hogy érinthessék” (3,10); „ahová csak bement, falvakba, városokba vagy tanyákra, kitették a terekre a gyengélkedőket, és kérelték őt, hogy akár csak a ruhája szegélyét is érinthessék, és ahányan csak megérintették, megmenekültek” (6,56).

Krisztológia

A „krisztológia” kifejezést itt természetesen nem a Níceai Zsinat dogmájának értelmében használjuk, hiszen az első században aligha juthatott eszébe bárkinek is (akár zsidónak, akár görögnek), hogy az Atyával egylényegű „második isteni személynek” tartsa Jézust, hanem azt az elgondolást (és ennek megnyilvánulásait) értjük rajta, amely Jézust Krisztusként, a Messiásként értelmezte (a szónak abban az értelmében, amelyben ő sosem tartotta magát annak).

Márknál tehát még nincs szó Jézus dogmatikai értelemben vett istenítéséről, de kétségtelen, hogy – ellentmondásban Jézus önértelmezésével – többféle módon is „fölmagasztalta”, „emberfeletti magasságokba emelte”. Ezt sugalló vagy kifejezetten megfogalmazó szövegeinek értelmezése nemegyszer komoly nehézségekbe ütközik, ezekbe itt nem szükséges belebonyolódunk, elég, ha csak magára a jelenségre világítunk rá, és csak a könnyen érthető eseteket vesszük szemügyre.

Amikor a 2. fejezet elején leírt történetben (2,1-12) leteszik Jézus elé a béna embert, bizalmukat látva ő így szól hozzá: „Gyermekem, megbocsáttatnak a bűneid.” Teljesen reális, ha Márk erre megjegyzi,

hogy az ott ülő írástudók azt fontolgatták szívükben: „Ki ez, hogy így mer beszélni? Istent gyalázza!” A kor teológusainak felfogása szerint ugyanis azzal, hogy Isten *feltétel nélküli* megbocsátását hirdette, Jézus azt gyalázta, ami Istenben – szerintük – a legistenibb, vagyis hogy ő abszolút *igazságosan* jutalmaz és büntet, s ettől csak ő maga térhet el *kegyelmi* aktusai révén, másfelől pedig ellene mondott annak, hogy csak az „általa felhatalmazott” személyek (az áldozatot bemutató papok vagy próféták) ismerhetik fel és jelenthetik ki, hogy adott esetben Isten megbocsátott-e vagy sem. Az írástudók szájába adott következő mondat azonban – „**Mert ki képes megbocsátani a bűnöket**, ha nem egyedül Isten?” – már Márk betoldása (7b v.). Ez abból látható, hogy Jézus áthagyományozott mondása („*megbocsátatnak a bűneid*”) egyáltalán nem azt jelenti, hogy önmagának igényli a bűnbocsátás hatalmát, hanem azt, hogy *Isten* bocsátja meg a béna bűneit, amint ez a nyelvtani szerkezetből, a *passivum divinum*ból [„isteni szenvedő szerkezet”] következik. E szemrehányás betoldásával azonban Márk elő akarja készíteni a 10. versben következő krisztológiai tételét, miszerint Jézusnak mint (apokaliptikus) Emberfiának és mennyei Bírónak már a földön is van hatalma a bűnök megbocsátására, s ezt a rákövetkező csodatevéssel bizonyítja („**Hogy pedig megtudjátok, hogy az Emberfiának hatalma van** a földön bűnök megbocsátására, így szólt...”). Ennek a második betoldásnak a hiteltelenségét már az előző alpontban kimutattuk, azaz *tartalmilag* az cáfolja a hitelességét, hogy Jézus kategorikusan elvetette a „bizonyító csodákat”, *formailag* pedig az, hogy nyelvtani szempontból egyenetlenül van befűzve az eredeti elbeszélésbe: „Hogy pedig [tí] megtudjátok”, tudniillik az ellenséges *írástudók*, „így szólt a bénához...”.

Sajátos krisztologizáló eljárása Márknak, hogy „magasabb szellemi lényeket”, mégpedig **a démonokat tünteti föl** Jézus „istenfiúságának” tanúiként, „bizonyítóiként”. Az „Isten fia” itt természetesen *nem* szentháromságtani fogalom. A „valakinek a fia, valaminek a fia” semitizmus, és azt jelenti: „szorosan az illetőhöz, vagy a szóban forgó tárgyhoz tartozó” (ld. „a lakodalmas terem fia”, azaz a násznép: Mk 2,19; vö. a magyarban „vásárfia, ládafia, hazafi, úrfi, halál fia”). Az „Isten fia” kifejezés értelme tehát: szorosan Istenhez tartozó, Istennek egészen odaadott, Istenhez hasonló (hasonlóvá vált), Isten oltalma alatt álló ember, Isten küldötte (vö. Bölcs 2,12-20; Mt 4,3; Lk 22,70). – A 3,11-ben ezt olvassuk: „A tisztátalan szellemek is, amikor észrevették őt, eléje vetették magukat, és így kiáltottak: Te vagy az Isten fia!” Márk beállításában ez a „hitvallás” Jézus emberfeletti nagyságát hivatott sejtetni: a démonok szájából itt ugyanaz a fiúi cím hangzik el, mint Isten szájából az 1,11-ben („Te vagy az én szeretett fiam...”). Csakhogy itt ez *gúnyos* megszólítás (*vocativus*), akárcsak az 1,24-ben az „Isten szentje” vagy a „Messiás, Izrael királya” (15,32) a szenvedéstörténetben (hasonlóan a római katonák gúnyolódásához: amazok tövisből font koronát tesznek a „zsidók királyának” fejére, majd térdet hajtanak előtte: 15,17-19). Nagyon buta lenne ugyanis az a „démon”, aki Isten *valódi* szentjeként ismertetné meg ellenfelét; és még nagyobb butaság lenne azt gondolni, hogy a tisztátalan szellemeket Isten használja fel nagy ravaszul Jézus igazi kilétének feltárására és elismertetésére.

Jézus és a tanítványok tengeri viharba kerülésének leírásában (Mk 4,35-41) már az áthagyományozott anyag hellenista csodatörténeté váló átdolgozása is krisztológiai célzatosságról árulkodik (ld. előző alpont, ue. bek. vége), az elbeszélés befejezése, vagyis a jelenlévők megrettenésének kiemelése és az ún. kóruszáradék pedig már teljesen nyíltan Jézus **emberfeletti hőssé magasztalását** szolgálja: „Ekkor nagy félelem fogta el őket, és így szóltak egymáshoz: Ugyan ki ez, hogy a szél és a tenger egyaránt engedelmeskedik neki?” (41. v.).

Jézus – a szó hétköznapi értelmében véve – isteni magasságokba emelésének négyszer is előforduló módszere Márk részéről (persze ebben a többi evangélista is követi), hogy úgy mutatja be őt, mint aki **„emberfeletti előrelátással”** bír, és ennek alapján határozottan **„meg tud jövedölni”** bizonyos dolgokat.

Ezek közül a legsúlyosabb és leglátványosabb az, amit úgy tartunk számon, hogy teljes pontossággal megjövedölte **a rá váró szenvedéseket és kivégzését, de feltámadását is** (Mk 8,31; 9,31; 10,33-34). Ebben kétségtelenül vannak történetileg hitelesnek tekinthető elemek is (az emberfiának sokat kell szenvednie; el kell vettetnie a nép vezetői által, Isten „kiszolgáltatja” őt, talán (vö. Mt 26,39) ki is végzik, de „három nap múltán” újból talpra kell állnia), ezeket viszont *csak a húsvét utáni* prédikációkban fűzték össze és bővítették ki a passiótörténet „teljes körű” összefoglalásaivá (egyre pontosabb

részleteket szöve beléjük, például Jézus leköpdösését és megostorozását), és csak *utólag* állították be őket úgy, *mintha* Jézus csodás módon előre tudott volna, illetve megjövendőt volna mindent. Valójában szó sincs tehát jövendölésekről, ezért ténylegesen csak a reálisan várható szenvedések bejelentéséről beszélhetünk.

A Jeruzsálembé való bevonulás előtt, és aztán az „utolsó vacsorát” megelőzően is van egy olyan esemény, amelyet szintén szívesen értelmeznek Jézus csodálatos előretudásának megnyilvánulása-ként, nevezetesen a bevonuláshoz használt **szamár beszerzésével**, illetve **az utolsó vacsora termék biztosításával** kapcsolatban (Mk 11,1-6 és 14,12-26). De egyik esetben sincs szükség arra, hogy emberfeletti tudást feltételezzünk Jézusról: János evangéliuma szerint járt már korábban is Júdeában és Jeruzsálemben, talán nem is egyszer, így hát minden további nélkül kölcsönözhetett egy szamarat egyik ottani szimpatizánsától, akivel elég volt megegyezni a jelszóban („Az urának szüksége van rá”: 3. v.) ahhoz, hogy a tanítványok elhozhassák; hasonlóképpen elég volt megegyeznie a szóban forgó házigazdával, hogy megfelelő időben küldjön egy vizeskorsót vivő embert a megfelelő városkapuhoz; mivel a vízfordás általában a *nők* dolga volt, a vizeskorsót cipelő *férfit* könnyen felismerhették a tanítványok.

Nem sokkal az „utolsó vacsora” előtt Jézus „Betániában, a leprás Simon házában járt, és éppen asztalnál ült, amikor odament egy asszony, akinél alabástromedényben valódi és sokat érő nárduszolaj volt; eltörte az alabástromedény pecsétjét, és a tartalmát Jézus fejére öntötte. Néhányan viszont bosszankodtak, mondván: Mire való volt a nárduszolajnak ez az elpocsékolása? Több mint háromszáz dénárért el lehetett volna adni a nárduszolajat, s az árát a szegényeknek lehetett volna adni” (Mk 14,3-5). Jézus azonban megfeddte őket, megdicsérte az asszonyt, és állítólag azt mondta: **„Előre megkenté testemet a temetésre”**, továbbá: „bárhol hirdetik majd meg az örömmüzenetet **az egész világon, azt is elmondják**, amit ő tett, az ő emlékezetére (8-9. v.). De az első mondás hitelességének *határozottan ellene mond*, hogy Jézus még az utolsó pillanatokban, a Getszemáni-kertben is reménykedett, hogy elkerülheti a kivégzést, és így nem lesz temetés (vö. Mk 14,36; Mt 26,39), a másodiké-
nek pedig az, hogy nyilvános működése idején úgy gondolta, küldetése csak Izraelhez szól (ld. Mt 10,5-6; 15,24).

Végezetül: Az utolsó vacsora után kimenve az Olajfák-hegyére, Jézus arról beszélt tanítványainak, hogy alighanem mindnyájan eltántorulnak majd tőle; erre Péter tiltakozott, és azt mondta: „Lehet, hogy mindannyian eltántorulnak majd, de nem én!” Mire Jézus így szólt hozzá: **„Ámen, mondom neked, te ma, ezen az éjszakán, mielőtt a kakas (kétszer) kiált, háromszor tagadsz meg engem”** (Mk 14,27-30). Márk alighanem mint csodás jövendölést közli ezt is, pedig csak akkor hat annak, ha az „éjszaka”, a „kakas” és a „háromszor” kifejezést szó szerint vesszük; ha azonban *jelképesen* értjük őket, akkor máris elegendő és világos tájékoztatást kapunk: Az „éjszaka” a sötétség, vagyis a veszély most következő szakaszában Péter „háromszor”, azaz teljesen meg fogja tagadni Jézust, de csak addig, amíg föl nem ébreszti a „kakas”, az ébresztő, legyen az akár egy riasztó találkozás Jézussal (vö. Lk 22,61a), akár csupán lelkiismeretének hangja (vö. Lk 22,61b).

[Gromon András, 2019. február]